

Izvirni znanstveni članek/Article (1.01)

Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly 84 (2024) 1, 33—43

Besedilo prejeto/Received:09/2023; sprejeto/Accepted:03/2024

UDK/UDC: 27-46:004.89

DOI: 10.34291/BV2024/01/Segula

© 2024 Šegula, CC BY 4.0

Andrej Šegula

Priložnosti in pasti umetne inteligence v pastoral *Opportunities and Pitfalls of Artificial Intelligence in Pastoral*

Povzetek: Katoliška cerkev se je skozi vso zgodovino zavedala, da je del tega sveta. Vse pridobitve je poskušala uporabiti v dobro pastore. Sodobne tehnologije, novi mediji so vstopili v vse pore sodobnega sveta. Cerkev se je od samega začetka zavedala tudi različnih nevarnosti. Zato je delovala bolj ali manj previdno. Po drugi strani je vstopna mesta iskala tudi sama. Od drugega vatikanskega koncila imamo kar nekaj dokumentov, ki dajejo določene smernice. Ob vsem tem ne smemo prezreti kovidnega obdobja, ki je uporabo sodobne tehnologije pospešilo. Čez noč so mediji, ki so po mnenju nekaterih veljali za ‚nevarne‘, postali ‚zaželeni‘. V nekaterih delih sveta postaja umetna inteligenca sestavni del življenja, s tem pa tudi pastore. V kontekstu sodobne pastore želimo predstaviti tako priložnosti kot tudi nevarnosti in pasti, ki jih umetna inteligenca prinaša.

Ključne besede: pastore, sodobne tehnologije, umetna inteligenca (UI), dokumenti Cerkve, priložnosti, pasti

Abstract: Throughout history, the Catholic Church has been aware that it is part of this world. It has tried to use all its acquisitions for the good of the pastoral. Modern technologies, new media have entered into every pore of the modern world. From the very beginning, the Church has also been aware of the dangers. For this reason, it has acted more or less cautiously. On the other hand, it has also sought entry points. Since the Second Vatican Council, we have a number of documents that give guidance. Having said all this, we must not ignore the covid period, which accelerated the use of these. Overnight, media that were considered ‘dangerous’ became ‘desirable’. In some parts of the world, AI is becoming an integral part of life, and therefore of the pastoral. We want to present the opportunities that AI brings, as well as the dangers and pitfalls in the context of the contemporary pastoral.

Keywords: pastoral, modern technologies, artificial intelligence (AI), Church documents, opportunities, pitfalls

1. Uvod

Poslanstvo Cerkve je oznanjevanje evangelija (Frančišek 2014, 9–18). Za to je skozi zgodovino uporabljala različna sredstva: govorjeno/zapisano besedo, sliko, arhitekturo, sodobne tehnične pripomočke – vse do današnje umetne inteligence. Dejstvo je, da je vsa ta sredstva uporabljala, drugo vprašanje pa je, ali jih je res 'izkoristila' in postavila v službo oznanjevanja. Ob pojavu umetne inteligence (UI) se tako tudi za Cerkev in njeno pastoralno poslanstvo pojavlja vprašanje priložnosti in pasti.

2. Pogled v preteklost

Zgodovinski pregled uporabe komunikacijskih sredstev bi lahko začeli v prvi polovici 20. stoletja. Gre za čas pred II. vatikanskim koncilom. Koncil sam predstavlja prelomnico na več področjih, tudi na področju formulacije odnosa do sodobnih medijev (Kraner 2021). Po koncilu je sledilo več dokumentov in smernic, ki so uporabo sodobnih medijev pri pastoralnem delu previdno spodbujali (Boillat in Amherdt 2013, 109–121) – hkrati pa so opozarjali na morebitne nevarnosti.

2.1 Pred II. vatikanskim koncilom

Že v času pred drugim vatikanskim koncilom, to pomeni v prvi polovici prejšnjega stoletja, so izšli dokumenti, ki so poudarjali pozitivne strani množičnih medijev. 29. junija 1936 je papež Pij XI. izdal okrožnico z naslovom „Vigilanti cura“ (Pij XI. 1936). V njej govori o dveh polih: filmu kot priložnosti za pastoralno delo, hkrati pa tudi kot nevarnosti, da postane izhodišče za neprimerne vsebine.

Za papežem Pijem XI. je papež Pij XII. 8. septembra 1957 izdal okrožnico z naslovom „Miranda Prorsus“ (Pij XII. 1957), v kateri že govori o elektronskih medijih in poudarja pozitivno stališče do medijev. V uvodu je zapisano, da nekateri med temi izumi povečujejo in množijo moč in oblast ljudi, drugi izboljšujejo njihove življenjske razmere, tretji – in ti se nanašajo zlasti na um – pa neposredno ali po slikah in zvokih, ki jih proizvajajo, dosežejo množice ljudi in jim v razumljivi obliki posredujejo novice, misli in običaje vseh narodov ter tako rekoč zagotavljajo hrano za um, zlasti v urah počitka in rekreacije. Kar zadeva to zadnjo vrsto izumov, so v naši dobi največji zagon dobile umetnosti, povezane s kinematografijo, radiem in televizijo (Pij XII. 1957, Uvod).

„Miranda Prorsus“ s svojim pozitivnim odnosom do medijev vpliva na nadaljnji odnos Cerkve do medijev. Zanimivo je, da začetek koncilskega „Odloka o sredstvih družbenega obveščanja“ povzema besede iz te okrožnice, ki poudarja, da Cerkev čudovite iznajdbe tehnike, predvsem tiste, ki so odprle nova pota za lahko in hitro sporočanje vsakovrstnih vesti, misli in smernic, sprejema (O, tč. 1). Drugi vatikanski koncil, ki za zgodovino Cerkve pomeni več prelomnic, torej – vsaj na področju množičnih medijev – ne predstavlja pomembnejše novosti. Cerkev se je s formuliranjem odnosa do medijev namreč ukvarjala že pred koncilom.

2.2 Drugi vatikanski koncil in mediji

Če se vrnemo v čas drugega vatikanskega koncila, vidimo, da je bil med prvimi koncilskimi dokumenti 4. decembra leta 1963 razglašen prav „Odlok o sredstvih družbenega obveščanja – Inter Mirifica“. Gre za prvi dokument o komunikaciji, ki je nastal na kakšnem koncilu. Analiza tega dokumenta razkriva odnos, ki ga je drugi vatikanski koncil zavzel do medijev. V odloku sta prisotna dva poudarka: uporaba družbenih občil mora upoštevati moralni red; člani Cerkve morajo ta sredstva uporabljati za označevanje evangelija (Rustja 2005, 453–454). Na osnovi tega dokumenta so leta 1967 začeli praznovati svetovni dan sredstev družbenega obveščanja (Eilers 1993, 23).

Šibka stran tega dokumenta je, da je bil sprejet prehitro, saj je morala Cerkev na koncilu najprej definirati samo sebe („Dogmatična konstitucija o Cerkvi“) ter svetu in sodobnim ljudem pokazati veselje in upanje („Pastoralna konstitucija o Cerkvi v sedanjem svetu“).

Kljub temu lahko v dokumentu najdemo več pozitivnih plati: tematika sredstev družbenega obveščanja je bila vključena med pomembna prizadevanja Cerkve. Tudi desetletja po koncilu naloge na področju medijev ostajajo še vedno veljavne (Rustja 2005, 453–454). Med sadove koncilskega govora o medijih lahko štejemo tudi vrsto cerkvenih dokumentov, ki se ukvarjajo z mediji in koncilski nauk nadgrajujejo.

2.3 Smernice po drugem vatikanskem koncilu

Cerkev je po drugem vatikanskem koncilu z različnimi dokumenti in smernicami opozarjala na pomembnost medijev v sodobni pastoralni. Nekaj let po koncilu je Papeški svet za družbeno obveščanje izdal dokument z naslovom „Communio et progressio“ (Papeška komisija za občila 1977). Gre za dokument (v slovenskem prevodu „Občestvo in napredek“), ki vsebuje pastoralna navodila glede sredstev družbenega obveščanja (Ljubljana 1977) – neke vrste *magno charto* delavcev na področju cerkvenih, pa tudi drugih medijev. V tem dokumentu je Cerkev postavila temelje za prihodnost, obenem pa velja za najboljširnejši in najbolj natančen cerkveni dokument o komunikaciji in množičnih občilih; nanj se velikokrat sklicujejo drugi dokumenti (Rustja, 2005, 457).

Sledili so različni dokumenti, ki dajejo smernice in jih opredeljujejo. Kongregacija za katoliško vzgojo je denimo pripravila „Navodila za vzgojo bodočih duhovnikov glede sredstev družbenega obveščanja“ (1986). Papeški svet za družbeno obveščanje je izdal dokument z naslovom „Pornografija in nasilje v sredstvih družbenega obveščanja“ (1989) in dokument z naslovom „Kriteriji za ekumensko in medversko sodelovanje na področju sredstev družbenega obveščanja“ (1989). Kongregacija za nauk vere je izdala „Navodilo o nekaterih vidikih uporabe sredstev družbenega obveščanja pri pospeševanju verskega nauka“ (1992). Sledil je dokument „Aetatis Novae“ – v slovenskem prevodu „Na pragu novih časov. Pastoralno navodilo“ (CD 50). Dokument obravnava pomembna vprašanja, npr. vprašanje ekonomske nadvlade nekaterih mednarodnih združenj v mednarodni komunikaciji; poudarja pomembnost in nujnost komunikacijskega vidika pri pastoralnem načrtovanju. Papeški svet za družbeno obveščanje je izdal dokument „Etika ogla-

ševanja“ (CD 72, 1997). Dokument se loteva pozitivnih in negativnih vidikov oglaševanja na gospodarskem, političnem in kulturnem področju ter na področju vere in morale. Isti svet je leta 2000 izdal dokument z naslovom „Cerkev na internetu“ in „Etika na internetu“ (CD 96). Dokumenta (oba izdana na isti dan) predstavljata dokaj hiter odziv Cerkve na pojav novega medija – interneta. Janez Pavel II. je izdal apostolsko pismo „Hiter razvoj“ (CD – Nova serija 8, 2005), namenjeno odgovornim pri množičnih medijih. To je zadnje apostolsko pismo papeža Janeza Pavla II. – napisal ga je le dobra dva meseca pred smrtjo.

Tem dokumentom je treba dodati še vsakoletne papeževe poslanice ob svetovnem dnevu sredstev družbenega obveščanja, ki ga v Cerkvi praznujemo vsako leto. Prvo poslanico zanj je leta 1967 izdal papež Pavel VI. (Rustja 2005, 457–460).

Zgoraj smo predstavili le glavne dokumente. Poleg teh je še veliko krajevnih, ki so jih izdajali škofje in redovni predstojniki. Nekateri obstajajo tudi v slovenskem prevodu.

3. Umetna inteligenca in njeno mesto v pastoralni

Sistem umetne inteligence Chat GPT je kot prototip postal dostopen 30. novembra 2022. Dan pred tem je na Teološki fakulteti Univerze v Edinburgu potekala konferenca „AI and Pastoral Care for Christian Churches“, na kateri so razpravljali o možnosti uporabe umetne inteligence pri pastoralnem delu v župniji (Thomason 2023). Predstavljene so bile zanimive ugotovitve.

3.1 Umetna inteligenca in pastoralno delo

Chat GPT je morda res sposoben napisati bolj ali manj smiselno pesem, povprečno pridigo, oblikovati nasvet ipd. Kljub temu pa se zastavlja vprašanje, ali je sposoben odgovoriti na najgloblja vprašanja, ki si jih človek postavlja o veri, Bogu, zaupanju. Na prej omenjeni konferenci je organizator Simeon Xu dejal, da nas inteligentni stroji in roboti silijo v globlji razmislek o tem, kdo smo kot interaktivna bitja in Božji sodelavci (Thomason 2023). Chat GPT in druge oblike umetne inteligence tako lahko postajajo naši novi sodelavci tudi na pastoralnem področju. Eno izmed vprašanj, ki so si ga na tej konferenci zastavili, je bilo: Če lahko umetna inteligenca napiše pridigo, molitev, pogrebno bogoslužje za hišnega ljubljence – kaj lahko potem še naredi na pastoralnem področju?

Temeljno vprašanje, ki si ga v kontekstu našega prispevka zastavljamo tudi mi, je: Ali je klepetalni robot lahko pastoralni? Ali lahko nadomesti živega človeka? Eric Stoddart, profesor praktične teologije na univerzi St. Andrews, se je poigral z evangeljsko priliko o Samarijanu. Evangeljskega Samarijana je namreč zamenjal z dronom reševalne službe, ki je priletel na pomoč. Kdo je v tem primeru usmiljeni Samarijan? Ali lahko potemtakem še vedno govorimo o sočutju? Eric Stoddart v svojem članku z naslovom „Artificial Pastoral Care: Abdication, Delegation or Collaboration“ v četrtem podpoglavju govori o pomenu empatične prisotnosti. Avtor ovrednoti živi odnos tudi na področju pastoralnega dela (Stoddart 2023). V sklepu

avtor poudarja, kako pomembno je, da pri razumevanju posameznih pojmov ne ločujemo inteligence, ljubezni, empatije, upanja, končnosti in modrosti – gre za povezanost vsega naštetega. Zbrane informacije namreč še niso znanje; tehnično znanje na primer še ni modrost.

Ob vsem tem se zastavlja vprašanje, ali bo tehnologija za pastoralno delo predvsem sredstvo, ki bo v pomoč – ali pa bo UI s svojimi sposobnostmi delo pastoralnih delavcev (župnikov, kaplanov, diakonov ipd.) ,uspela' nadomestiti.

3.2 Pri UI ne gre za popolno novost

Zaslужni profesor George Coghill, ki se je upokojil kot vodja oddelka za računalništvo na univerzi, meni, da zблиževanje tehnologije in krščanstva ni nič novega (Coghill 2023). Navaja najzgodnejši poskus: *Ars Magna*. Gre za napravo, ki jo je leta 1200 izdelal španski mistik Ramon Llull, misijonar med Mavri v južni Španiji in utemeljitelj lulizma – ezoterične smeri filozofije. Poleg tega je znan tudi kot avtor prvega literarnega dela v katalonskem jeziku. *Ars Magna* je metoda, s katero je bilo mogoče dokazovati filozofske in verske trditve z uporabo vrtljivih diagramov, ki so z obračanjem krogov z napisanimi premisami izpeljali logični sklep.

Tristo let pozneje so ,robotski kipi' svetnikov in Device Marije spodbujali pobožnost, ko so se premikali, jokali in blagoslavljali vernike. Te lesene figure iz 16. stoletja, ki jih je poganjala para, voda ali urni mehanizmi, so delovali na osnovi zapletenega sistema zobnikov, jermenov in različnih vzvodov (Thomason 2023).

Najbolj znana figura je menih, ustvarjen po naročilu Filipa II. v zahvalo Bogu za čudežno ozdravitev njegovega sina po travmatični poškodbi možganov. Ko je bil petnajstcentimetrski ,menihbot' navit, se je premikal s pomočjo koles, skritih pod mašno obleko, se udarjal po prsih, poljubljal rožni venec in premikal ustnice, kot da bi molil (Thomason 2023). Ta ,minimenih' z urnim mehanizmom je upodabljal neprekinjeno molitev in župljane spominjal na prinčovo čudežno ozdravitev.

Če si ogledamo današnjo pastoralno realnost, vidimo, da je sodobna tehnologija prisotna. Njena uporaba se je v času kovida še povečala (Šegula 2020, 433–442). Sestanki, odbori, svetovanja, pogrebi in drugi zakramenti so se preselili na spletne platforme, kot je Zoom, ki udeležencem omogočajo interaktivno sodelovanje s pomočjo zvoka in slike.

3.3 Drugo življenje (*Second Life*) kot alternativa za konkretno pastoralno življenje

Zastavlja se vprašanje, kje je meja med tem, kar je ,dobro za pastoralo', in med tem, kar ,ni sprejemljivo'. V nekaterih delih sveta že obstajajo tako imenovani avatarji.¹ Na spletnem mestu *Second Life* (<https://secondlife.com>.) v virtualni resnič-

¹ Avatar pomeni slikovni profil, ki predstavlja uporabnika; lahko je slika, risba, ikona ali druga vizualna predstavitev, ki predstavlja osebo ali identiteto uporabnika na spletu. Mogoče nam za razumevanje tega pojma lahko pomaga tudi sopomenka, ki pomeni ,inkarnacijo' ali ,utelešenje'. V nekaterih verstvih in duhovnih prepričanjih se avatar nanaša na utelešenje božanskega bitja ali duše v fizični obliki (npr. v hinduizmu se avatar nanaša na učlovečenje boga, kot je Gospod Višnu, ki se pojavi na Zemlji, da bi izpolnil določene naloge in obnovil red na svetu).

nosti že deluje na desetine cerkva, v katerih se avatarji srečujejo pri bogoslužju, prebiranju Svetega pisma in skupni molitvi.

Na tej platformi (*Second Life*) so organizirali srečanje dveh cerkva: eno v virtualni srednjeveški katedrali, drugo pa v manjšem virtualnem druženju prijateljev. Brali so Sveto pismo, prepevali, se pogovarjali o stvareh, ki se dogajajo v življenju (tako v življenju *Second Life* kot v resničnem življenju), poslušali vnaprej posneto glasbo, udeleženec profesor in duhovnik Thomas pa je pridigal. Res je, da se vernikom, vajenim fizične udeležbe pri liturgiji v cerkvi, uporaba avatarja morda zdi nenavadna in čudna, toda raziskave kažejo, da se človeški možgani hitro prilagodijo – avatarje začnemo obravnavati kot resnične ljudi, ki vzbujajo pristna čustva (Thomason 2023). To potrjuje tudi izkušnja „skupnosti“ na platformi *Second Life*.

Udeleženci se v taki virtualni skupnosti čutijo sprejete. Prepričani so, da so njihove molitve in prošnje iskrene – in uslišane. Virtualna resničnost ponuja duhovnikom in drugim pastoralnim delavcem priložnost, da so do svojih vernikov še bolj odprti. Dejstvo je, da je lahko vernik (pa tudi duhovnik, pastoralni sodelavec) pri oblikovanju svojega avatarja zelo ustvarjalen – s tem pa omogoča drugačno izražanje in večjo odprtost pastoralnega delovanja. Na platformi *Second Life* so odprti celo do te mere, da transspolnim osebam z oblikovanjem avatarjev omogočajo ustvarjanje virtualnih predstav, ki ustrezajo njihovi spolni identiteti – in izražanje te identitete v varnem prostoru (Thomason 2023).

3.4 Klepetalna robota Siri in Alexa

Klepetalni roboti niso posebna novost. Virtualna pomočnika Siri in Alexa že uporabljajo kot informacijski točki – pomagata opravljati telefonske klice, iskati po internetu in odgovarjati na preprosta vprašanja o storitvah za stranke na različnih spletnih mestih (Thomason 2023). Ti osnovni tipi robotov pa vendarle (še) ne morejo odgovarjati na vprašanja odprtega tipa – ali ustvarjati novih vsebin.

ChatGPT je kratica za *Generative Pre-trained Transformer* – gre za generativno umetno inteligenco, kar pomeni, da generira povsem novo gradivo iz več sto milijard strani besedila, ki ga najde na spletu v digitaliziranih knjigah, na novičarskih straneh, blogih, drugih družbenih medijih in Wikipediji (Kaj je umetna inteligenca ChatGPT? Kako deluje? 2022). ChatGPT se nauči predvideti, kaj sledi v zaporedju, in zagotovi odgovor na prvotni ukaz v povedih, ki zvenijo naravno.

ChatGPT je najnovejši primer umetne inteligence, ki jo testno uporabljajo tudi kot terapevta, vendar ni edini. Ekipa stanfordskih psihologov in strokovnjakov za umetno inteligenco je ustvarila „Woebota“ (klepetalni robot za pogovorno terapijo), ki uporablja metode kognitivno-vedenjske terapije za pomoč uporabnikom, ki trpijo za depresijo. Študenti, ki so tehnologijo preizkusili, so po dveh tednih uporabe opazili 20-odstotno izboljšanje simptomov. Obetaven terapevt z umetno inteligenco je tudi „Ellie“, ki ga je razvil Inštitut za kreativne tehnologije USC za pomoč veteranom, trpečim za depresijo in posttravmatsko stresno motnjo. „Ellie“, ki ga je financirala ameriška vlada, ima dodatno sposobnost, da lahko prebere 60 neverbalnih znakov na sekundo – vključno z bolnikovim tonom in obrazno mimi-

ko. Veterani pri interakciji z „Ellie“ sodelujejo z avatarjem na zaslonu, ki se predstavlja kot ženska, vendar ga v celoti poganja umetna inteligenca. Večina ljudi, ki „Ellie“ uporablja, poroča, da jo imajo raje kot človeškega psihologa, enako pa ugotavljajo tudi študije drugih terapij z umetno inteligenco. Bolniki poročajo, da se počutijo manj obsojajoče in da osebne podatke lažje razkrivajo avatarju z umetno inteligenco kot pa dejanski osebi (Thomason 2023). Ko se karakteristike avatarja, kot so starost, spol, rasa, veroizpoved, prilagodijo uporabnikovim željam, je kvaliteta sodelovanja z avatarjem še večja.

Ob teh informacijah pa se že začnemo spraševati, kje je meja na pastoralnem področju. Kje so meje, do katerih ‚mora‘ človek – oziroma do kod bi ‚lahko‘ avatarja spustili, da opravi svoje delo?

3.5 Vključevanje veroizpovedi

Medtem ko „Woebot“ in „Ellie“ nudita oskrbo brez duhovnega vodstva, sta univerza Northeastern in Boston Medical razvili sistem umetne inteligence, ki upošteva veroizpoved. Klepetalni robot z umetno inteligenco poleg kliničnih vprašanj – npr. glede bolečine in uporabe zdravil – verniku pomaga razmišljati tudi o njegovih duhovnih ciljih in vrednotah. Za to uporablja dialog, ki verniku ponuja več možnih odgovorov. Med razvijanjem sistema so raziskovalci proučevali pripravljenost starejših odraslih, da bi se s klepetalnikom pogovarjali o pripravi na smrt in duhovnem svetovanju. Ugotovili so, da se je že po tridesetminutnem pogovoru z avatarjem programa zaskrbljenost bolnikov zaradi smrti znatno zmanjšala.

Klepetalni robot za paliativno oskrbo se zanaša na široko razumevanje različnih religij, zato je njegovo svetovanje omejeno. Ker tehnologija ustvarja vsebino iz gradiva, ki ji je posredovano, je oblikovanje odziva umetne inteligence odvisno od tega, ali ji posredujemo vire, ki oblikujejo posamezna stališča.

Teoretično bi lahko sestavili klepetalnega robota, ki bi na vprašanja vernikov odgovarjal recimo z baptističnega vidika. Protestanti bi lahko dobili navdih od zgodovinske osebnosti, kot je Martin Luther King mlajši, kristjani bi dobili odgovore kakšnih odmevnih moralistov ipd.

In pogled v prihodnost? Strokovnjaki pravijo, da bo generativna tehnologija sčasoma cenovno dostopnejša, tako da bodo duhovniki lahko vanjo naložili svoje pridige, bloge in svetopisemske študije ter tako ustvarili svojega klepetalnega robota. Ta bo lahko podajal pastoralne smernice vernikom, ki osebne skrbi neradi delijo s svojim dejanskim duhovnikom, pastirjem. V bližnji prihodnosti bi majhne cerkve, ki si rednega dušnega pastirja ne morejo privoščiti, torej lahko dostopale do klepetalnega robota (vsaj takrat, ko ni mogoč obisk duhovnika, pastirja). Že zdaj na Japonskem uporabljajo robotskega duhovnika „Pepperja“,² če si ne morejo „privoščiti“ (človeškega) duhovnika, ki bi opravil pogrebni obred.

² Pepper je japonski humanoidni robot, ki ga je razvilo podjetje SoftBank Robotics. Je precej prepoznaven robot, saj ima obliko majhnega človeškega bitja z izrazitim videzom. Pepper je bil prvotno zasnovan kot „sociabilni robot“ in je bil priljubljen predvsem v storitvenem sektorju, kot so trgovine, hoteli in druge javne ustanove.

4. Ovire in pomisleki pri uporabi UI v pastoralni

Pri pridobitvah najprej vidimo pozitivne plati. Toda vsaka stvar ima tudi drugo plat. UI vstopa v vse pore našega življenja. So področja, kjer je dobrodošla – kjer bo človeško delo in um v resnici nadomestila. Obstajajo pa tudi področja, kjer si pred negativnimi posledicami oziroma negativnimi stranskimi učinki ne smemo zatiskati oči.

4.1 Slabe strani

Na konferenci na Teološki fakulteti Univerze v Edinburgu so opozorili tudi na negativne plati. Pravijo, da je treba proučiti negativne strani ChatGPT in drugih sistemov umetne inteligence, preden se začnejo duhovniki bati za svoja delovna mesta ali preden začnejo župnijski pastoralni sveti zbirati denar za bota.

Zavedati se moramo, da se generativna tehnologija tudi zmoti. Chat GPT ne ustvarja z nobenim načrtom ali namenom: besede in informacije združuje na podlagi jezikovnih vzorcev. Aaron Margolis, podatkovni znanstvenik iz Virginije, je za *New York Times* izjavil, da je vse odvisno od tega, kakšne predpostavke ChatGPT pri sestavljanju besed v povedi uporablja. So primeri, ko so rezultati povsem napačni. In napačne ‚odločitve‘ imajo lahko posledice tudi v kontekstu pastoralnega delovanja. Programerji te napake imenujejo ‚halucinacije‘ (Thomason 2023). Na eni strani napake – na drugi imamo pred očmi pastoralno, občutljivost in teološko utemeljenost.

Druga pomanjkljivost ChatGPT, ki bi na pastoralno oskrbo lahko vplivala, je, da je sposoben ustvariti velike količine vsebin v kratkem času. Sistemi umetne inteligence lahko zavajajoče informacije in odkrito propagando ustvarjajo hitreje, kot bi se temu lahko zoperstavil katerikoli človek, ki preverja dejstva.

Tretja nevarnost je, da na milijone teh robotov lahko sprogramiramo tako, da so videti kot ljudje in se lahko pogovarjajo. Strokovnjaki v tem vidijo še en povod za delitev že tako razdeljenega naroda. Vsa ta tehnologija predstavlja za duhovnike, pastoralne delavce, ki se že sedaj trudijo zagotavljati celostno pastoralno oskrbo, velik izziv.

Tehnološki razvoj poteka izjemno hitro. Skupina OpenAI, ki je ustvarila ChatGPT, je izdelala GPT-4 – sistem umetne inteligence, ki je od Chat GPT celo stokrat zmogljivejši. Po besedah tehnološkega dopisnika *New York Timesa* Kevina Roosa se vsi, ki so ‚videli‘ GPT-4, odzovejo, kot da bi pravkar videli božje obličje (Thomason 2023).

4.2 Umetna inteligenca kot pomoč ali zamenjava?

Gre za ključno vprašanje: UI kot pomoč ali zamenjava? Četudi bi prišlo do vrhunskih izboljšav klepetalnega robota, obstajajo skeptični posamezniki. Za zamenjavo med živim človekom in govorečim robotom ne vidijo realnih možnosti. Mnenja so deljena – strokovnjaki menijo, da navedena orodja lahko postanejo uporaben dodatek k našim službam, vendar niso prepričani, da bi lahko z UI prišli do pristnih in empatičnih pogovorov, odnosov ali do neke osebne rasti. Spet drugi menijo,

da nam lahko ta tehnologija pri našem delu (tudi pastoralnem) pomaga kot partner, ni pa nadomestilo. Tako gre naše razmišljanje v smeri partnerskega odnosa.

Računalniki lahko izrekajo sočutne besede, vendar sočutja ne občutijo. Človek je bitje odnosa, človek osebnega odnosa (Vodičar 2022, 700). Ustvarjeni smo po Božji podobi (*imago Dei*). Prav Božja podoba (*imago Dei*) je tisto dejstvo, zaradi katerega ChatGPT človeškega stika in pastoralnega delovanja ne bo mogel nadomestiti. Naj bo umetna inteligenca še tako zabavna, človek potrebuje drugega – tako smo ustvarjeni. Ljudje smo edina bitja, ki lahko razmišljamo o preteklosti, sedanjosti in prihodnosti. Razmišljamo lahko o sebi. Gre za Božje delo v nas. In če izhajamo iz tega, si težko predstavljamo, da bi lahko umetna inteligenca to Božje delovanje nadomestila.

V istem kontekstu se pojavlja vprašanje odgovornosti. So stvari, za katere se moramo odločiti in odločati. To pomeni umik, po drugi strani pa 'odgovornost' lahko prepustimo algoritemskim sistemom. Odgovornost in sočutje sta lastnosti, zaradi katerih si popolno zamenjavo oziroma umik človeka in prevlado umetne inteligence težko predstavljamo.

5. Izzivi za prihodnost

Gotovo je, da umetna inteligenca v svetu igra pomembno vlogo. To se bo še stopnjevalo. Tako kot so pot v cerkev našli elektronska pošta, videoprojekcije in živa predavanja, jo bo našla tudi umetna inteligenca. Kristjani bi morali razmisliti, v kakšni obliki se bo to zgodilo – in kakšno vlogo bo umetna inteligenca imela.

5.1 Gledano na splošno

Umetna inteligenca oblikuje prihodnost človeštva v skoraj vseh panogah. Za ilustracijo lahko povemo, da približno 45 odstotkov podjetij v UI resno vlaga in jo vključuje v svoje poslovanje. Od 9130 patentov, ki so jih leta 2021 prejeli IBM-ovi izumi, jih je bilo 2300 povezanih z umetno inteligenco (Powers 2023).

Gledano v najširšem kontekstu lahko rečemo, da se bodo na področju UI dogajali veliki premiki. Podjetja za izdelke in storitve UI letno porabijo več milijard dolarjev – Google, Apple, Microsoft in Amazon za ustvarjanje teh izdelkov porabijo več milijard. Prav tako svojo vlogo na področju UI krepi tudi ameriško obrambno ministrstvo. UI se krepi na različnih področjih: na področju prometa (samovozeči avtomobil), proizvodnje (robotske roke), zdravstva (hitrejše prepoznavanje bolezni), izobraževanja (prilagajanje izkušenj učenja individualnim potrebam učenca), medijev (novinarstvo), dela s strankami (klepet z roboti in virtualnimi pomočniki).

5.2 V kontekstu pastore

Strokovnjaki na področju UI menijo, da mora Cerkev ob vključevanju UI v svoje prakse ohraniti pristop, osredotočen na človeka. Pri tem mora upoštevati etične vidike in ohranjati vrednote, na katerih temelji nauk Cerkve. To pomeni, da mora

bdeti in presojati UI, kar zadeva empatijo, vključenost in dostojanstvo vsakega posameznika. Zaželeno je, da Cerkev razvoj UI dejavno sooblikuje ter se zavzema za pravičnost, preglednost in odgovornost njenih algoritmov in sistemov. Potrebno je torej dejavno sodelovanje. Kljub nevarnostim pa se moramo zavedati, da orodja UI ponujajo nove poti evangelizacije (Eisner 2023). Aaron Senneff, vodja tehnologije Pushpay, raziskuje praktične načine, kako bi lahko UI prispevala k širjenju evangelija: 1. UI lahko olajša komunikacijo in pomaga do informacij tudi tistim, ki so na poti vere. UI lahko postreže s prvimi odgovori na temeljna vprašanja in pripelje človeka do občestva. Z uporabo UI lahko Cerkev razširi svoj obseg delovanja (ni geografsko omejena). Dejstvo pa je, da UI duhovnikov in pastoralnih delavcev – evangelizatorjev – ne nadomešča (Nežič Glavica 2021), ampak jim le pomaga pri ustvarjanju komunikacije (mreženje). 2. Na področju pastorale lahko UI uporabimo kot tehnični pripomoček (ustvarjanje vizualnih podob, videoposnetkov, grafik). Algoritmi lahko ustvarijo koristne povratne informacije: UI kot novi medij oznanjevanja. 3. UI je lahko tudi v pomoč pri pisanju pridig (npr. hitro najde ustrezne svetopisemske reference), ne sme pa zamenjati oznanjevalca. 4. UI lahko olajša komunikacijo in administracijo (pridobimo čas in zmanjšamo stroške) (Eisner 2023).

Posamezniki svojo duhovnost na neki način sestavljajo iz različnih virov. Duhovniki pa so dolžni poskrbeti, da so ti viri pravi, preverjeni in trdni. Pri pastoralni je treba biti buden (Kraner 2023). Gre sicer za zelo hitro razvijajočo se panogo, kar pomeni, da je težko imeti pregled nad vsem. Smiselna je vzgoja za odgovorno uporabo umetne inteligence, ki se zdi koristna (Vodičar 2019, 701).

6. Namesto sklepa

UI vstopa v naš svet. Kot vidimo, obstajajo področja, kjer bo UI zlahka zamenjala človeka. To so predvsem tehnična, administrativna področja. Na pastoralnem področju se medtem zastavlja več vprašanj, saj tudi tu ni vse enoznačno. Z lahkoto si predstavljamo UI v vlogi župnijskega administratorja – to pomeni, da UI vodi finančno administracijo v župniji, da ureja sezname za branje, čiščenje. Dobro si lahko predstavljamo UI kot urejevalca pošte. Brž ko pa pridemo do medosebnih odnosov, moramo biti previdni. Zelo hitro se namreč lahko zgodi, da človeka 'zgrešimo' – da zapravimo priložnost, ko bi nekoga lahko srečali, pa ga zaradi UI ne bomo.

Človek je ustvarjen po Božji podobi. To je izhodišče, ki ga moramo upoštevati tudi pri vpeljavi UI. Naj bo človek tisti, ki bo postavljal meje UI – in ne obratno.

Kratice

CD – Cerkvni dokumenti.

O – Drugi vatikanski cerkveni zbor 1980 [O sredstvih družbenega obveščanja].

UI – Umetna inteligenca.

Reference

- Boillat, Jean-Claude, in François-Xavier Amherdt.** 2013. *Web&Co et pastorale*. Saint-Maurice: Éditions Saint-Augustin.
- Coghill, George.** 2023. Artificial Intelligence (and Christianity): Who? What? Where? When? Why? And How? *Studies in Christian Ethics* 36, št. 3:604–619. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/09539468231169462> (pridobljeno 12. 9. 2023).
- Drugi vatikanski cerkveni zbor.** 1980. *Koncilski odloki*. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat v Ljubljani.
- Eilers, Franz-Josef.** 1993. *Church and social communication*. Manila: Logos Publications.
- Eisner, Anne.** 2023. AI and the Future of the Church. *Relevant Magazine*. 27. 6. <https://relevantmagazine.com/magazine/ai-and-the-future-of-the-church/> (pridobljeno 14. 9. 2023).
- Frančiček.** 2014. Veselje evangelija. Apostolska spodbuda. Cerkveni dokumenti 140. Ljubljana: Družina.
- Kaj je umetna inteligenca ChatGPT? Kako deluje?.** 2022. Računalniške novice. 20. 12. <https://racunalniske-novice.com/kaj-je-umetna-inteligenca-chatgpt/> (pridobljeno 12. 9. 2023).
- Kraner, David.** 2021. Medijske reprezentacije kot odsev problema institucionalizacije Cerkve. *Bogoslovni vestnik* 81, št. 1:163–183.
- . 2023. L'approccio pastorale dialogico alla luce del Sinodo. *The person and the challenges* 13, št. 1:173–187.
- Nežič Glavica, Iva.** 2021. Zaupam, zato si upam: zaupanje kot temeljna geštalt pedagoška kategorija. *Bogoslovni vestnik* 81, št. 4:905–916.
- Papeška komisija za občila.** 1977. Občestvo in napredek. Pastoralno navodilo o sredstvih družbenega obveščanja. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat.
- Pij XI.** 1936. Vigilanti cura. Okrožnica. Vatikan. 29. 6. https://www.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_31121929_divini-illius-magistri.html (pridobljeno 11. 9. 2023).
- Pij XII.** 1957. Miranda Prorsus. Okrožnica. Vatikan. 8. 9. https://www.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_08091957_miranda-prorsus.html (pridobljeno 11. 9. 2023).
- Powers, Jessica.** 2023. The Future of AI: How Artificial Intelligence Will Change the World. BuiltIn. 3. 3. <https://builtin.com/artificial-intelligence/artificial-intelligence-future> (pridobljeno 14. 9. 2023).
- Rustja, Božo.** 2005. Drugi vatikanski cerkveni zbor in mediji. *Bogoslovni vestnik* 65, št. 3:453–460.
- Stoddart, Eric.** 2023. Artificial Pastoral Care: Abdication, Delegation or Collaboration? *Studies in Christian Ethics* 36, št. 3:660–674.
- Šegula, Andrej.** 2020. Sledi rezilientnosti: pastoralna ranljivost in preživetje v času pandemije. *Bogoslovni vestnik* 80, št. 2:433–442.
- Thomason, Kristen.** 2023. Reverend Roboto: Artificial intelligence and pastoral care. Baptist News. 30. 1. <https://baptistnews.com/article/reverend-robot-artificial-intelligence-and-pastoral-care/> (pridobljeno 5. 6. 2023).
- Vodičar, Janez.** 2019. Transhumanizem in katoliška vzgoja. *Bogoslovni vestnik* 79, št. 3:693–704.
- . 2022. Holarhični model celostne resonančne pedagogike za novo katehezo. *Bogoslovni vestnik* 82, št. 3:691–704.